

Verder? Verder.

Een

1

Nee, ze heeft voor de verandering eens geen almanak gekocht, meer uit nood want eerst kon ze geen tientje missen en daarna wel en ze zag stapels naast de kassa liggen, maar ze wilde niet meer, immers ze kon de maan toch zelf zien. Ze zag toch dat het nachtlichaam de afgelopen dagen geslonken was tot een sikkeltje in de vroege morgen en dat had ze toch zien klimmen, vlak voor de zon uit, alleen hoe zat het nu: de sikkel moest nog een hele baan vervolgen, was dus gewoon daar, maar je zag haar niet meer. In licht opgelost, hoe kan dat, hoe kan iets nu onzichtbaar worden in licht? Ze wist zeker dat de maan niet ineens naar het andere halfmond verdwenen was, nee, de maan was gewoon hier, op de bovenste helft. Sufferd, had ze ineens gedacht, zo is dat toch ook met de sterren of dacht je soms dat de wereld verdeeld is in onder en boven, in licht en donker en dag en nacht? Hoe dan ook, nieuwe maan moest het vanmorgen zijn geweest; geen maanrestant te bekennen, nog niet het dunste streepje. Zonnig was haar land vanachter de ramen van de trein, maar blindelings had deze

zich een weg moeten zoeken in zijn land: wittig was het en oververzadigd van vocht. Hoe dat kon, had Lena zich afgevraagd. Immers, altijd als ze met hem was, was de hemel hen gunstig gezind: al had het weken geregend, dan was het droog en al had het dagen geijzeld, als ze elkaar ontmoetten, was de weg schoon, opgedroogd. Maar nu dan?

Ze loopt door de stationstunnel van zijn stad. Aan weerszijden zijn de wanden geel betegeld, smalle hoge rechthoekige. Lena wil nog even naar het toilet, laatste zijpad voor de grote stationshal. Eerst is daar de staande bar voor bier en verderop is het uithangbord voor toiletten. Lena duwt de juffrouw een - twintig frankstuk in de hand en loopt door, nee ik hoef niks terug bedoelt ze. Ze gaat naar de wc en wast haar handen uitgebreid en voor zoveel geld heeft de toiletjuffrouw een doekje in de hand genomen en is nu bij het eerste toilet - nee, niet die van Lena - en rent naar de ondergrondse gang en roept een mevrouw na en wijst naar het hoofd:

'Madame,' hier, dat die van lotje getikt is. Ze komt terug gebeend en moet beginnen met doortrekken, 'Au revoir,' onderbreekt ze haar gemopper.

Lena gaat de gang op. Vóór haar loopt een vrouw, lang golvend kapsel, die moet de boosdoener dus zijn.

Daar is de haakse bocht en dan de stationshal. Lena ziet hem staan. Innigheid heeft niets te maken met vastklampen, met platdrukken, met smakken, zo weet ze sinds ze hem kent. Lippen die elkaar even raken en dat ze zelfs dit eens achterwege laten.

Tussen de kiosken is de uitgang en nog niet rijden ze door de stad of de lucht wordt dunner, Lena voelt het, hoewel het nog steeds wit is. Zoveel kracht heeft de zon al in deze tijd van het jaar dat de damp is opgelost voordat ze de stad uit zijn.

'Eerste keer vandaag,'

'Hele dag al bij ons,' zegt Lena. Driebaans is de autoweg en vanaf de vangrails glooit zijn land omhoog. Hij wijst naar de hellingen: enkele oplichtende bomen tussen de donkere,

'Juist ontvouwen,' Lena knikt.

2

Nee, zoveel geluid kan het water in haar land niet maken, het springt met een boog omlaag en klettert en

kronkelt tussen de keien door en huppelt, rent, kan niets anders dan mateloos vallen langs deze helling,
'Van vijfenveertig graden?'

'Meer.' Rotvaart waarmee het water aan komt stormen en bezadigd komt de andere stroom van opzij en voegt zich in het schuim. Ze leunen op een houten reling en of mensen dat daar beneden uitgehakt hebben, vraagt ze, zo recht zijn de lijnen,
'Nee, het water.'

'Water? Hoe kan dat zo?' Trap treden lijken het wel waarover de beek daar rustig stroomt.

'Als bij kristal,' zegt hij en slaat met de zijkant van zijn gestrekte hand, ah, breukvlak bedoelt hij, van juist die soort steen. Andere steensoort is glad gebleven, geslepen en rood ligt die als een gladde boomstam onder water te glimmen,

'Verder?' hoort ze hem vragen.

'Verder.' Scheve leisteenlagen die in gespleten zijkanten eindigen, brokken steen, bruine bladeren bodem en steeds het gekletter van water. Enkele bomen op de helling zijn groen; de meesten zijn nog lichtdoorlatend. Hebben deze witte sterren van anemonen even geluk dat ze nog geen dicht bladerdek boven zich hebben; ze zouden niet kunnen bestaan. Nee, geen geluk of pech maar op elkaar afgestemd, eerst is er licht tot op de bosbodems en haalt de bloemen de grond uit en dan ontbotten de bomen.

Lena is achterop geraakt en rent en pakt hem vast. Ze duwt de trui omlaag die om zijn nek hangt zodat ze daar bij kan, kijkt over zijn schouder. Vanaf het water zijn er hellingen en vooral vindt ze dit een steenlandschap met omhoogrijzende stammen, levend watergespetter, immense keien. Totaal ommost deze kei, van welke kant ze hem ook bekijken,

'Verder?'

'Verder.' Eens heeft hij gelezen dat die grote niet van hier zijn, van hier is de leisteen en die grote komen van de Hautes Fagnes,

'Van Hautes Fagnes? Hoe hier gekomen?' Lena beziet de beek: vol stukken stam en brokken steen en die zouden zijn verschoven? Ze kijkt langs de helling omhoog.

'Nee,' zegt hij: 'Geen bomen toen, ijstijd, centimeter voor centimeter bewogen de keien, elke keer als de ijsrand smolt en nu liggen ze hier.'

'Van hoever zijn ze gekomen?' vraagt ze. 'Honderd kilometer?'

'Geen idee.' Over de weg weet hij het wel, maar zo, rechtstreeks.

Rechtstreeks? Lena beziet de horten-en-stoten beek naast hen, ze kijkt langs de helling omhoog, nee, evenmin een glad aflopende aarde. Wie in een vlak land woont weet hier allemaal niets van.

Donker zijn de hellingen, vloeren van bruine steen, van zwarte, donkergrijze. Waaruit evenwel iets weeks kan groeien, struikjes met al-rode bosbessen en nu is hij het die blijft staan. Ogen dicht. Zachte wangen. Niemand heeft haar dit geleerd dan hij, om net aan te raken. Zij wil steviger duwen, het neusbot gebruiken alsof het haar hand was, maar daar is zijn huid en biedt zich aan en beweegt langs haar gezicht. Zij wil van richting veranderen, haar mond richting zijn lippen, ze wil daar naar binnen, wil iets echts met hem hebben. Even beweegt hij zijn lippen over de hare, dan raken hun wangen weer, omcirkelende jukbenen en ze weet niet meer waar ze is, huiddoorgang naast ogen, hard bot van zijn voorhoofd? Als een omgekeerde kloof is de neus in een gezicht, wie beduidt en hoe om naar de andere wang te willen? Haar gezicht is in het niets, lucht rondom, uiteinde van neus is smalste verband van toelopende gezichten en dan kan ze zich weer breeduit nestelen, wangen voegen zich naar elkaar, niet nemen nemen nemen, zegt zijn gezicht noch snel snel snel, waar duizend plekken zijn, waarom genoeg nemen met tien. De hellingen zijn gevuld met lucht en tussen hun lichamen is lucht behalve op één punt.

Ze kijken achteruit, 'Verder?'

'Verder.' Het water loopt omlaag en zij lopen omhoog. Naar vanwaar de stenen kwamen, millimeter voor millimeter, geen bomen groeiden hier die de stenen zouden hebben tegengehouden, niets was hier toen, kou, kaal. Niet nu, beschut worden zij tweeën door de hellingen met bladerbodem, maar vanwaar komt dít? Lena kijkt langs de zijwand van het pad omhoog, water druppelt langs flinterdunne leisteelaagjes, van scherp uiteinde naar scherp uiteinde, 'Waar komt dit water vandaan?'

'Van tussen de leisten.'

'Van daartussen? Je bedoelt dat het uit de heuvel zelf komt?'

'Ja.' Maar hoe kan zij dat weten, haar land is plat. Ze haalt een laagje los, vermolmde leisteel, 'Pas maar op,' zegt hij, 'dadelijk valt de heuvel,'

'Lawine, bedoel je?' Hij duwt haar haren naar achteren.

'Lang geleden,' zegt hij, 'Meer dan drie maanden?' en zij die het altijd op de dag af weet, weet het nu niet, ze lopen verder.

3

Zet haar voet op een scheve steen, vijfenveertig graden scheef maar al was het meer, ze zou haar voet

hebben neergezet al weet ze op hetzelfde moment dat het compleet mis zal gaan. De voet schuift, Lena verliest het evenwicht. Ze voelt welk figuur ze slaat en ligt het volgende moment op de grond, hand in de modder.

Hij helpt haar overeind. Snel gaat Lena op een steen zitten. Ze glijdt omlaag. Alles goed, als ze maar niet op haar rechtervoet hoeft te staan. 'Stom stom stom,' mompelt ze terwijl ze zich weer omhoog duwt. Dat deze steen naar boven scherp toe loopt heeft ze ook wel gezien, maar ze moet zich een houding geven, handelen, rechtop gaan zitten, ter plekke.

Langzaam zakt ze weer. Ze wijst naar het water. 'Misschien daarin met mijn voet? Beter?' Hij helpt haar rechtop, kijkt om zich heen en ziet een enorme bonk die half in het water staat en half er buiten. Lena steunt op zijn schouder, strompelt naar de steen, gaat er tegenaan zitten. Droge stukjes leisteen onder haar. Trillende natte stukjes aan de andere kant van de bonk, aan de kant van het water.

Hij gaat tegenover haar zitten, ook tegen een steen. Lena trekt de veter los en doet de schoen uit, stroopt de sok omlaag en legt haar voet in het water, zweet breekt uit haar en wat in de maag zit wil omhoog komen,

'Heb jij dat ook altijd?' vraagt ze hem - vragen vragen vragen en stem gewoon laten klinken - 'als je dit stoot,' ze wijst haar telefoonbotje aan, 'dat je dan misselijk wordt en gaat zweten?' en hij denkt dat ze bedoelt dat ze ook haar arm gestoten heeft,

'Ook tegen die steen?'

'Nee,' legt ze hem uit, alleen maar dat het gevolg hetzelfde is: uitbrekend zweet, misselijkheid. Ze leunt achterover, haar hoofd tegen de steen. Stom stom stom, hoe kon ze zo stom doen, ze wist hoe stom het was nog vóór ze de voet neerzette en toch zette ze de voet neer. Stil, ogen dicht, hoofd tegen steen.

Maar ze kunnen niet verder wandelen en ze zijn nog maar zo kort onderweg; sst, ogen dicht en hoofd terug tegen de steen.

Als ze maar niet over hoeft te geven, wáár moet ze hier overgeven, midden op de stenen? Toch niet hier naast zich in het water? Onder zijn ogen?

Zal ze ergens gaan liggen, zodat ze zich zelfs niet meer rechtop hoeft te houden? Lena haalt haar hoofd terug en kijkt om zich heen, nee, het zal koud optrekken. Ze legt haar hoofd weer tegen de steen, doet de ogen dicht. Stil, adem diep in. Het gemurmel van de beek dringt tot haar door.

Ze hoort hem en kijkt, hij kruipt tot hij voor haar is, tussen haar gespreide benen - de ene in het water en de ander op de losse leisteenplakjes - en hij kust haar gezicht overal en gaat weer terug, zit tegen zijn steen.

Hier zitten ze dan en wat nu? Lena houdt haar ogen dicht. Links hoort ze het water en tegenover haar weet ze hem en onder in de vallei bevinden ze zich, in de v van vallei, wat nu? Voorlopig niets dus, vooralsnog zitten ze hier. Door haar gestrekte keel stuurt ze adem omlaag en ze duwt alvast haar buik naar voren: alle plaats voor de adem; ze bezweert de misselijkheid.

Over het been stroomt water, het andere been ligt rechthoekig naar de andere kant en haar romp rust tegen de steen die enigszins terugwijkt waar haar nek begint, lange lijn van haar lichaam. Haar blootste hals zal hij zien en de buikflanken, hoe die bewegen, zich vullen en platvallen.

Ze haalt de adem hoorbaar en heeft de handen naast zich geplant, languit zijn haar armen vanaf de grond en breeduit liggen haar handen op de stukken steen gespreid, alsof ze ook door hen adem naar binnenzuigt. Rimpelig weet ze dat haar hals er uit ziet en met moedervlekjes bezaaid, niet mooier nu ze ouder wordt, alles is languit zichtbaar voor hem, nog langer zal haar hals lijken vanwege de blouse met twee knopen open, ze voelt de naar weerszijden gezakte kraag tegen haar sleutelbeen, lange hals die in een v eindigt tot ze het geluid van de beek hoort,

'De beek,' zegt ze en ze kijkt op,

'Als op jouw bandje,' zegt hij. Hij herinnert zich dus wat ze schreef, hoe lang geleden? Toen ze elkaar net kenden? Lena opent de ogen en laat ze over het geglinster dwalen. Water valt en baant zich een weg en voert mee wat zacht is, al het zachte is meegevoerd en al wat los zit. Wat hier achtergebleven is is hard en vast verankerd, glimmend en glanzend van het water.

4

Lena heeft haar been uit het water gehaald, het ligt te drogen.

'Koud?' vraagt hij en hij raakt het aan, nee, niet koud, het gloeit van binnen, alle bloed is toegestroomd,

'Dikker?' vraagt hij,

'Ja, een beetje, nog wat blijven zitten,' en ze leunt achterover en weet dat hij haar ziet, leeg gezweet is haar gezicht, stilgevallen haar maag, dun veertje is ze, iel blaadje. Ze zitten op keien, zo is hier de grond, al wat week is is allang weggevoerd. Waar twee bonken eens terecht gekomen zijn, zitten ze, zij tegen de ene en hij tegen de andere, hun voeten raken elkaar net niet. Ook zijn steen heeft een glad vlak voor de rug en van hoe ver het stroompje komt weet ze niet, volgen volgen volgen hadden ze gekund tot in de Hautes Fagnes.

Eens was ze daar met hem, wie niet wist dat het zo hoog lag zou dat niet gedacht hebben, vlak was het als in haar land en moerassig en er groeiden spichtige dennenbosjes en er waren paadjes, waar je niet naast moest stappen en ergens aan de rand van dat hoogveen moet dus een laagte zijn waar het water uit sijpelt: begin van dit beekje en hier stroomt het aan hen voorbij en verderop mondt het uit in die andere beek en vandaar gaan ze gemengd verder en vallen in de Amblève, daar waar zijn auto staat.

Hij zit tegenover haar en zegt niets. Zitten ze hier uit nood? Ja, ze zitten hier uit nood en nu dat eenmaal zo is, is dit de precieze plek waar ze zijn: rechteroever van de beek - van beneden af gezien, vanaf hem gezien - juist waar twee enorme stenen tot stilstand gekomen zijn voorlopig, vooralsnog. Hoe beschaduwd is het. En dat, terwijl de bomen nog geen bladeren hebben. Hoe donker moet het hier over een maand zijn, tussen deze steile hellingen. Of ze kan staan weet ze niet, hij evenmin. Of hem dit bezighoudt weet ze ook niet, ze denkt van niet en al dit zwijgen tussen hen, kent ze hem al zolang? Nee, ze kent hem pas drie jaar en zo vaak zien ze elkaar niet, maar weggeëbd is haar waterval van woorden en ook van telefoonwoorden en van schrijfwoorden. Altijd wilde ze zich laten horen en wilde ze precies weten wanneer ze hem weer zou zien en ze wist altijd hoelang geleden de vorige keer was. Nu zit ze hier, omringd door zijn land en ze is stil.

De kou uit de grond dringt tot haar door, Lena pakt de sok, rolt deze tussen haar handen op en schuift haar om de voet, het langzaamst bij de bocht van de hak.

5

Ze kan wel lopen, scheef neerzetten, links bijtrekken, scheef neerzetten, links bijtrekken, kinderverlammingskindje, horrelvoetkindje, ze kijkt steeds omlaag waar de voet komt te staan maar weet niet of dat helpt. Ze probeert zonder te kijken. Hij slentert, maakt zigzagpaadjes, 'Je loopt met een oude vrouw,' zegt zij,

'Van vijfenzestig,' zegt hij,

'Nee, vijfentachtig.'

Over het water draagt hij haar en zet haar nog niet onmiddellijk neer, laat haar verderop voorzichtig zakken. 'Gaat het?'

'Ja.'

Haar been staat gestrekt naar opzij, licht laat ze de voet steunen op de hak. Hij is voor haar blijven staan, heeft zijn hand om haar hoofd gelegd. Twee diepste punten heeft een hals, het is daar geen hoofd meer en geen zijkant en geen voorkant, alles valt samen op die ene plek waar ze zijn lippen voelt. Lena ontspant haar nek, laat haar hoofd tegen zijn hand rusten.

'Verder?'

'Verder,' en ze pakt zijn arm, 'Hoe doe je dat?' Oefenen wil ze deze dunste zoenen en ze zet haar lippen neutraal op zijn arm, nee, zo kan hij niets voelen, ze probeert een omtrekje van haar lippen te maken en naar binnen te zuigen maar lucht komt mee, 'Nee, ik kan het niet, hoe heet deze beek?'

'Nilni...,' hij weet het niet precies,

'On-franse naam,' zegt zij,

'Aywaille ook, daar beneden,' zegt hij en dat de oorsprong van deze streek ook niet Frans is, nee, dat weet ze,

'Waaals,' en ze noemt op: 'Tallahassee, Chattahoachee, Mississippi, Miccosukee, Waccasussa, Immokallee, Suwannee,'

'Wat wat wat?' zegt hij lachend.

'Amerika, maar ook geen Engels; allemaal indiaanse plaatsen waar ik toen langs ben gefietst.'

6

Om 58 zal de trein vertrekken, tien minuten heeft ze zeker nodig om daarheen te strompelen en tot die tijd zitten ze hier tegenover het station, Leffe radieuse wil ze en hij een gewone en daarbij worden pinda's in een klein schaalpje gebracht en tussen nu en kwart voor zes moet alles dus op. Mensenrij tegenover hen wordt aan het oog onttrokken door een bus; passagiers stappen in, bus trekt stinkend op, laat lege stoep achter. Lena neemt een grote slok.

'Jij zult slapen in de trein,' zegt hij en Lena gaat rechtop zitten, ellebogen op leuning, achterhoofd tegen caféraam en zonder hem aan te kijken zegt ze:

'Ik ben blij jou te kennen.' Ze staan op en steken over naar het station en binnen bij de trap gaat hij terug, Lena wacht en ziet hem buiten langs het kioskraam gaan, nee, nooit kijkt hij om,

Op de bank tegenover ligt de voet, haar ellebogen leunen op het tafeltje, Lena kijkt uit het raam. Het schemert in haar land. Breeduit overziet ze het westen, maar ontwaart nog steeds niets aan de hemel, geen dunste sikkeltje, nieuwe maan dus, had ze goed gedacht.

Twee

1

Nee, ze wil niet dat het verhaal uit is, ze wil steeds haar ogen sluiten en daar zijn waar ze zaten, heeft alle tijd van de wereld om daar te zijn met deze voet, hoeft niet te werken, kan niet eens werken, moet zitten, moet voet laten rusten, met zalf insmeren - apothekers in zijn land hebben hetzelfde uithangbord als in het hare en hij stopte en kocht de zalf en deed die op de enkel en in de trein moest ze het nog een keer doen, zei hij, of had hij zich daar niet mee mogen bemoeien? had hij toegevoegd.

2

'Verstuiken is dit,' zei de arts 'deze banden hebben een klap gehad - zozeer ineens uitgerekt - en zijn gaan scheuren. Het heeft gebloed, kijk, deze donkerpaarse rand boven de voetzool en over de tenen. Het heeft flink gebloed daarbinnen.'

'Bloed? Waar moet dat blijven? Dat kan toch niet weg uit de voet?'

'Wordt afgebroken en opgenomen in uw lichaam, afgevoerd, gaat vanzelf. Hier hebt u een recept, laat uw enkel intapen zo gauw hij niet meer dik is.'

3

Lichaam aan voet is gekluisterd aan huis. Voet rent niet trap af, springt niet op fiets voor een boodschap, staat niet op om te werken, voet houdt lichaam op matras.

Matras ligt op stukje vloerkleed in zon - het is de tijd van het jaar waarin de zon klimt en klimt, maar toch nog een vijfde vloerkleed smal de kamer in valt - lichaam ligt op matras in de zon.

Onder de voet bevindt zich een kussen - vroege middagzon: kussen aan ene kant matras, late middagzon: kussen aan andere kant - voet op kussen draait mee met de zon.

Zalf op gezwollen huid, geknipte lappen rondom zalf, oude wollen sok rondom lappen, zon op oude sok. Voet broeit en broeit, geneest met sprongen.

4

Grijs is de lucht deze morgen. Lena zet haar fiets binnen, is juist teruggekeerd van de fysiotherapeut. 'Het ziet er goed uit,' had deze gezegd. 'Maar waarom steunt u niet op die voet? Van pijn? Van angst? Volgende week kunt u weer aan het werk.'

In haar huis is het koel. Lena trekt een extra trui aan en gaat op de grond liggen. Ze pakt een kussen van de bank en legt het onder haar hoofd, spreidt de plaid over zich uit, nee, ze wil dit niet eindigen, ze wil steeds daar zijn waar het water stroomt en waar hellingen oprijzen, ze draagt deze plek al dagen mee, is daar onder zijn ogen, ze draagt in zich mee, draagt dagen ver, zwakke echo vandaag, grijze dag en volgende week moet ze weer werken, geen hele dagen tijd meer om terug te keren, nee, van verloren momenten moet ze het dan hebben.

Dinsdagmiddag was het, drie uur was het en zon zon zon.

'Ik ben helemaal in het buitenland,' had ze hem gezegd, ze waren juist de auto uit, het eerste en enige huis voorbij en daar waren de hellingen en daar was het vloeiende water, kale hellingen en paadjes als richels zo smal soms, één uur verwijderd van haar land en dan zo'n verschil - onmiddellijk over de grens al, huizen op hoge rotsen, minder ramen per huis, patisseries, charchuteries, en de mens naast wie ze

liep kwam uit dat land, bewoog zich thuis.

Het verhaal is uit, kook je eten, hang de was op, controleer het brood in de oven. Dunner worden de grijze wolken en wat een seizoen lang stakerig heen en weer bewoog is nu met groen omkleed, maar als je nu niet snel naar de oven gaat is alles verbrand, Lena loopt naar de keuken en haalt het brood uit de oven en gaat terug. Ze gaat weer op het vloerkleed liggen, trekt de plaid over zich heen.

Kind is zij en zaterdag is het en ze wil niet uit de teil.

'Kom,' zegt de moeder en ze droogt haar af en in schone kleren gaat Lena naar buiten en is vergeten dat ze niet uit de teil wilde.

Wil niet het huis uit met de fiets als ze zes is en voor het eerst naar school moet, huilt.

'Kom,' zegt de moeder, 'Als je niet meer huilt krijg je een haarband.' Lena huilt niet meer en klemt zich op het schoolplein aan de spijlen, waarachter de straat begint en gaat na een paar dagen zingend naar school en zo is het steeds want warm en zacht is het binnen en omhuld en bekend en ze wil niet naar buiten, en achteraf is ze altijd blij, inmiddels zou ze dat moeten weten, waarom wil ze toch steeds binnen blijven?

Op eigen benen moet ze weer staan maar vandaag nog niet en morgen ook nog niet. Lena huilt. Moeder hilde ik soms ook net voor ik geboren werd?

5

'Waarom loopt u scheef? Ga goed op die voet staan en wikkel haar helemaal af, dat is belangrijk voor uw genezing,' had de fysiotherapeut gezegd en Lena gehoorzaamt, begint met de hak en eindigt met de teen, maar steunt toch het meest op de linkervoet. Eerst steekt ze de grote weg over en volgt het trottoir tot ze naar links kan, het braakliggende terrein op. Ze volgt het uitgesleten pad van de hondenbezitters en kan dan kiezen: over de villaweg naar het weilandje, zoals ze gisteren deed, of eerst nog om het hele terrein lopen. Ze kiest voor de omweg.

'Ik loop weer. Gisteren heb ik gelopen. Vandaag heb ik gelopen. Een klein stukje, naar dat stadsweilandje.

(Weet je nog? Ik zei: "Ogen dicht." We waren tussen die sjieke huizen. Die zou je nog achter je ogen zien. Je ging verder aan mijn hand en toen stonden we stil en ik zei: "Ogen open." Je keek. Je zei: "Ben ik hier in een stad?")

Goed. Gisteren nog niets. Vandaag ineens zes lammetjes. Een eenling, een tweeling en één met drie. De lijfjes nog paarsig van voor de geboorte. Ze sprongen over het groen, waarin ze terecht gekomen waren. Eén lam niet. Het stond stil. Zou het ziek zijn? Bedachtzaam aangelegd? Bang?

Het ging lopen.

Het zette twee voorpootjes een klein stukje vooruit.

De achterpootjes bleven nog op hun plaats.

Languit stond het.

Toen trok hij ze bij.

En stond weer stil.

Onbekommerd huppelden de andere lammetjes rond. Terwijl ze nog geen 24 uur geleden opgevouwen in de buiken zaten. Dag. Wanneer zie ik je weer?'

Lena vouwt het vel papier op en steekt het in de envelop met zijn adres.

6

Ze heeft haar werk hervat en is al weken van de hellingen verwijderd, maar ze wil terug, wil niet dat het verhaal uit is. Zoals elke morgen loopt de wekker vroeg af. Opdat er nog tijd is.

Lena trekt een deken over opgetrokken knieën, legt papier daarop, neemt de pen in de hand - cirkel van lichaam zodra inkt vloeit - sluit de ogen waarachter het donker is, schrijft alles bruin wat tussen de immense hellingen is en eigenlijk glinsterend-groenig-grijs-zwart-dof-bruin van kleur en zet twee mensen klein in de diepte, daar waar de hellingen samenkomen en doorgang bieden aan het water. Zijn gezicht is tegen het hare, men ziet hun hoofden bewegen, vertraagd en nu langzaam vaneen, in tegengestelde richtingen, tot ze los zijn van elkaar. Zij gaat terug, ziet men en hij sluit weer de ogen, vaag bewegen hun lippen. Dan staan ze rechtop, apart.

Rondom hen heeft juist dit plaats gevonden: de staken sturen het weke levende groen uit zich, in

knoppen samengebald nog of juist ontvouwen, klein en van het lichtste groen, doorschijnend, ze hangen daar rondom de boom als verbaasde blikken - een week, enkele weken, langer duurt deze toestand niet en juist nu is het zo.

Dwars door de kruinen schijnt het licht, bereikt de stammen, beschijnt het stramme bruin als nooit daarvoor, wat is het toch vreemd helder, had Lena even gedacht en hoe dat kon? Ineens had ze het gesnapt: over een week zou het licht tegengehouden worden door groen blad, uiteengevouwen groen, stugger geworden, leerachtig, maar nu nog niet, 'Wat een licht,' had ze gezegd.

7

Was wacht om gespoeld en opgehangen te worden, groente om gesneden en pizzadeeg om uitgerold te worden, vloerkleed gestofzuigd.

Wacht nog maar wat. Eerst rust voor wie thuiskomt na haar werk.

Slaapzij tegen vloer, kussen onder hoofd, Lena ligt in vlek zon.

Kale esdoorn - verblijfplaats van merel - heeft zich in afgelopen dagen met handen bebladerd.

Vogel - aan oog onttrokken - zingt door open balkondeuren de flat binnen. Op vloerhoogte.

8

Het is net licht genoeg om haar schrift te ontcijferen, twee kussens heeft Lena in de rug en ze leest - leest vluchtig, ze kent zichzelf, ze zou er in blijven maar ze wil verder, geeft niet vanwaar. Iets toevoegen voordat de nacht verbroken is, voordat het werk haar verwacht. Nog strekt de tijd zich uit. Lena sluit de ogen en daarachter is de vallei. Wie liepen door de vallei? - die waarschijnlijk lichter van kleur is dan ze beschrijft, miljarden kleuren eerder heeft dan bruin. En hoe zit het met die bomen, zo heeft ze zich afgevraagd: wortelen die in aarde of alleen in rotsen, oftewel: liggen op de stenen grond alleen de gevallen bladeren van jaren of ligt daartussen zand, of is dat in vroegere tijden ook weggevoerd? Maar hoe kan een boom in rotsen wortelen of is die bladerlaag dik genoeg? - zij liep daar met hem, het diepste van de vallei was met water gevuld en juist daarnaast gingen zij, kris kras, stenen omzeilend en strikken van boomwortels.

Toe nu maar, wijdt niet zo uit.

'Echt buitenland,' had ze gezegd en verder niet veel, kon het kaal en leeg van woorden laten.

Wie toen stopte, haar beduidde te stoppen - niets heeft ze hem gesmeekt, ontfutseld, afgedwongen noch de tijd met woorden aaneengeregen noch constant haar hand ergens tegen hem gelegd - haar hoofd vastpakte, met lippen haar gezicht raakte...

9

Met de kin eindigt het gezicht, daaronder heet het ook nog kin en langzaam gaat deze over in de hals, in dat wat smal is en rechtop staat.

Gladgeveld is een gezicht. Ruim vel heeft de hals, plooit zich naar hoe het hoofd staat, kan op de borst liggen of achterover, vel rimpelt ineen of ontvouwt zich.

Verweerd en gekleurd is een gezicht; niet de hals, die ligt verborgen, komt nooit aan het licht.

Gezicht is bepalend, wordt opgepoetst; onaanzienlijk is de hals, verdort als eerste, vangt stof.

Gezicht omsluit botten, hals omsluit wat doorgang moet vinden.

Het is naar dit niemandsland - niet meer gezicht is het en nog geen hals, in plooiën verborgen ligt het - dat hij zich wendt, zich wendde. Begint met haar hoofd licht achterover te brengen. Raakt aan met stevigste monduiteinden, neemt stukje huid voor stukje tussen zijn lippen en legt ze dan breeduit, legt vochtige lipbinnenkant tegen haar huid, plek voor plek.

Niemandsland - staat immers nooit bloot, aan zon niet noch aan wind, aan regen, kou - registreert zijn lippen.

10

Dat ze het om moet draaien, dat tijd niets anders is dan het ene te laten volgen uit het andere, zei hij - nee, zei hij niet, zou hij nooit zeggen. Ongezegd is het met hem begonnen, met al dit nauwelijkse, dit ampere, dit juist wel of juist niet, dit kleine, dit ogenschijnlijke niets.

Zij daarentegen had bedden verschoond als hij kwam, had de lakens zelfs gestreken, huis gestofzuigd,

wist haar exacte maantijdstip, had eten ovenklaar, had banden opgepompt voor geval ze zouden fietsen en daar was hij, ze begroette, ze maakte thee en vertelde en ratelde en raakte aan en slokte weg, werkte naar binnen en zullen we nu fietsen of wil je eerst eten of...

En nog nooit als ze met hem was, kwam dit moment niet, dat zou ze inmiddels wel kunnen weten, ondanks haar geregeld komt het zeker. Lang kan hij wachten; zij bijna niet, bang als ze is, dat het er niet van komt en in elk geval moet het er van komen, want hoe kan hij haar achterlaten zonder deze afdruk van hem. Hij kan wachten. Niet dat hij zo iets 'wachten' zou noemen. Hij noemt niets.

11

'Niet dat het nu harder waait. Alleen zijn de bomen nu vol bladeren. Ook in jouw land? Wanneer kom je? Dag.'

12

'Vanmorgen werd ik wakker en ik hoorde getik, raamvol geluid moest al in mijn slaapkamer hangen zo lang het regende, vreemd besef dat je dat pas hoort als je wakker bent. Goed, regenpak aan vandaag, dacht ik. Ik draaide me op m'n rug en hoorde toen met beide oren hóveel lawaai de regen maakte en ineens sprong ik uit bed want ik dacht aan de bomen, die de afgelopen dagen uitgekomen waren en ik rende naar het balkon en daar hoorde ik de regen kletteren op deze massa bladeren, je weet hoe veel bomen daar staan en hoe hoog die ene is, tot ver boven de flat. Horizontaal uitgestrekte esdoornhanden. Natte. De regen kletterde. Ik wil je zien. Dag, ik moet snel naar m'n werk.'

13

'Het ziet er zo uit in de avond' - Lena tekent met lila kleurpotlood de smalle spiraalvorm - 'en ontslingert zich de volgende morgen (als tenminste de zon schijnt). Eerst gaat de bovenste punt een beetje open en dan ontvouwt de spiraal zich, wijder en wijder tot alle fluweel gladgestreken is' - Lena kleurt een

dieppaarse kelk.

'Blauwe winde paart met lucht,' schrijft ze er onder. 'Ik wil je aanraken. Dag.'

14

'Hoe lang is het geleden dat ik je zag, het volgende seizoen lijkt al bijna voorbij. Het eerste licht is nu pas om vijf uur in plaats van om vier uur en de vogels laten zich niet meer horen en de lijsterbessen beginnen hun verkleuring al en hoe koel is het in de vroege morgen op mijn balkon en toch is volgens de kalender de halve zomer pas voorbij. 068003 heeft dertig graden beloofd voor vandaag, de zomer gaat door. Alles verdiept zich, verdicht, verinnigt. Wortels, bieten, pompoenen, alles is er al op mijn landje, alles heeft al de goede grootte, maar ze moeten nog rustig blijven staan. Ik, ongeduldige, ik had de rijpste pompoen uitgezocht en afgesneden en gestoofd. Smakeloos. Had dan ook gewacht. Dag, ik moet racen, het is bijna half zes en klokslag zes uur moet ik beginnen. '

Drie

1

De zomer dunt uit.

Waar Lena altijd beschaduwd fietst, zijn nu vlekken licht. Volle kruin nog, denkt wie omhoog kijkt. Maar wie haar oor tot een schelp verlengt, hoort het daar ritselen. In stilte bereidt het zich voor, droogt

in, ontkleurt. Broze kruin. Gehuiver. Wacht op novemberstormen.

Laat alvast een enkeling vallen. Waar en wanneer Lena ook kijkt ziet ze dit gezweef, geschok, getol door de dunne lucht. Een wijl - zij ziet - en is dan terecht gekomen.

Ook eikels, rozenbottels, kastanjes; wat op straat terechtkomt wordt vermorzeld. Onder autobanden, onder haar fiets. Eikelwit, rozenbottel pitjes en kastanjemeel liggen tegen steen geplet.

Tot diep in haar kamer reikt de zon als Lena thuiskomt, lage zon al en zo warm nog vandaag. Verre verre zon, hoever is de zon en vanwaar toch zoveel warmte, hoe draagt het zo ver. Schijnt over de huizen en door het raam en valt op haar vloerkleed, Lena legt de matras op die plek en pakt de plaid, spreidt die over zich uit, maar nee, legt hem naast zich neer. Net warm genoeg is het, of eigenlijk net niet, maar ze wil zon op haar huid. Zon schijnt breed en wijd en overal en komt over de daken, door glas, vult haar kamer en valt op haar lichaam. Hoe ver deze ster, hoeveel lichtjaren ver en nog zo warm, ontwaart haar huid.

2

Lieveheersbeestjes hebben lange vleugeltjes, die onder hun schild vandaan steken als ze geland zijn op haar overhemd, het is een zomerse oktoberdag. Jas hoeft niet aan en groot oppervlak helder rood draagt Lena met witte motiefjes, meerdere insecten vergissen zich vandaag.

Ze is nog niet thuis, of het gaat al weer schemeren. Eerst nog is de lucht blauw met witte wolken en dan verandert het westen in een zacht-rode deken. Lena kijkt vanaf het vloerkleed, rug en hoofd leunen tegen de tafelpoot. In brede v trekt troep ganzen door de lucht.

Achter de boerderij was vaak deze rode hemel en van de vader weet ze zeker dat hij keek, indronk. De vader en moeder zijn dood, maar in zich draagt Lena hen, ze ziet haar vader achter het huis staan, hij kijkt. Dood zijn wil zeggen: feitelijk zijn ze er niet meer, ze kan hen niet meer bellen, gaat niet meer naar hun verjaardag, maar ze kan hen aan de keukentafel laten zitten of haar moeder het achterhuis uit laten lopen - lege mand tussen heup en arm, ze gaat hout halen - en haar vader, waarom niet, ze zet hem

in de stal, hij bukt zich tussen twee koeien en gaat op de kruk zitten en neemt de emmer scheef tussen zijn knieën en melkt, niet meer dan veertig watt zit er in het peertje dat ook nog bestoft en bespinragd is, op haar vaders hoofd is de groene pet en hij leunt tegen de koeienflank en op de deel spelen zij, zijn kinderen, er liggen bieten en er is een berg hooi en de zolders aan weerszijden zijn met voorraden hooi gevuld, sprieten hangen uit de kieren.

Men kan huilen uit wanhoop. Men kan huilen uit zachtheid. Dagenlang is men verhard en denkt en denkt en hoort niet vanzelf bij het lichaam en dan: men zit en blijft zitten en men ziet de rode hemel en men ziet voor zich hoe de vader kijkt en men huilt.

'Je weet toch dat ze dood zijn. Beide dode lichamen heb ik gezien, daar niet van. Hun lichamen. Henzelf draag ik in mij. Nee nee, niet dat ze weer moeten leven of dat ik hen mis, alleen maar dit: het waren hun lichamen, die daar uitgestrekt lagen en koud, hun gezichten een masker. Ze waren het en ze waren eruit verdwenen. Hun levende lichamen zijn in mij, zo vreemd, je kunt ze levend en wel voor je ogen zien bewegen.'

3

'Je weet waar de polder begint, hoe dicht bij de stad. Ik wilde in wijds land zijn, dus ik ging naar de polder. Er zijn daar veel schapen, als wandelende balen wol op spillepoten bewegen ze zich over het weiland. Het is de tijd, waarin ze allemaal met vlekken op de rug lopen; niet alleen in felrood of in gifgroen, ik heb zachtgeel gepoederde schapen gezien en houtskoolgetekenden en in een volgend weiland waren de vlekken bruin. Ik vroeg me af: wat als de bok geen blok draagt, ziet de boer de volgende morgen toch iets aan het schaap, of het gedekt is? En ik moest ineens aan Andreja denken, je weet wel, met wie ik toen appels heb geplukt.

"Zou jij het zien, Andreja?"

"Ja, natuurlijk," zou hij zeggen en hij zou verheugd zijn over zo'n schunnige vraag.

"Hoe dan?"

"Kijk maar naar de schouders van het schaap. En daar in de buurt. Alle wol in de war, uitgetrokken."

"Zou jij het zien?" zou ik Andreja's vrouw vragen. Die vertrouwt ik meer. Als iemand het zou weten, zou zij het zijn. Elke morgen is het haar eerste gang. Naar haar drie schapen.

"Ja, natuurlijk," zou ze antwoorden. (Andreja is erbij).

"Hoe dan?"

"Ja gewoon, dat zie ik. Dat merk je. Het ligt er tevreden bij," zegt Andreja's vrouw en Andreja zou glunderen.

"Nee," zou ze fluisteren, als hij weg is. "Niks van te zien. Alleen, heel soms zie ik het."

"Wanneer?" zou ik vragen.

"Zoals nu, overdag is het warm en 's nachts koelt het af en dan is er 's morgens vroeg veel dauw op het gras en je kunt zien waar ze hebben gelopen en soms zie je iets kruisen en daar is even een breed onregelmatig spoor, zo kan ik het zien. Maar met welk schaap? Nee." Ze zou naar mij lachen.

Het begon te schemeren, ik zag geen kleuren meer. Ik zag alleen nog vaag bewegende schapen. Het werd kil en ik stelde me de sporen voor die ik morgenvroeg in de weilanden zou kunnen zien. Wanneer kom je weer? Einde brief. Tijd om te gaan slapen. Morgen vroeg op. Dan ga ik naar de boer van mijn landje, hem helpen de bonen te oogsten, moet snel gebeuren zei hij, ze beginnen te rotten. Dag.'

4

Nee, verder hoeft ze hem niet meer te helpen, alle bruine bonen hangen aan stokken, drogen kunnen ze vanaf nu aan wind en zon en zelf gaat de boer zijn akkers bewerken; op haar eigen landje valt ook niks te doen. Ja, de noten, als ze die nog voor hem wil rapen, daarmee zou ze hem een plezier doen, maar ze moet zelf maar zien, immers, het is haar vrije dag? Hij is al blij dat ze gekomen is, dat ze alle bonen van de grond hebben gekregen.

Zouden zij uitsterven, vrouwen die gekromd onder de bomen schuifelen en in hun schorten verzamelen? Gaaf lichtbruin liggen de walnoten in het gras, in bedauwd schaduwgras, hoog tijd om ze te rapen, want wat als het vocht hen doortrekt? Zwartbespikkeld, schimmelig zouden ze worden, maar hoe ontstaan nieuwe noten dan daaruit? Uit de noot die liggen zou blijven en zacht omhuld zou raken van afgevallen bladeren en vochtige aarde - bast vergaat, maar waar vandaan groeit dan de kiem? Toch niet uit losse noothelften, dus bast moet blijven zitten maar hoe breekt de kiem dan door de harde noot? En kan de noot zo losjes blijven liggen? Hoeft niet onder de grond gestopt? Wortels vinden een weg

omlaag, maar dan, kunnen zij de stengel verankeren, waar deze bovengronds begint? Lena onderbreekt haar geraap en kijkt naar opzij, hoe de walnotenboom begint: onder de aarde. Groeit een stam terug naar omlaag? Wordt de noot de diepte in geduwd? Dor zijn de bladeren die om haar oren vallen en het gras ligt bezaaid met ovale bruine vruchten en dat terwijl de boer gisteren nog heeft geraapt.

De eerste mand kiepert Lena leeg op het betegelde erf, zon schijn op hen vandaag en verdrijf het vocht, zo nat van dauw is het gras, waarin ze lagen; zon komt niet meer boven de schuur uit en eeuwig vochtig blijft nu de noordkant van de schuur waar de notenbomen staan.

Pas gevallen noten hebben rondom zich een draadjesnetwerk, iel en zwart en broos. Het valt uiteen als Lena de noot pakt. Okergele vingers krijgt zij die raapt en met groen omhulsel en al is deze gevallen, Lena masseert de bast, die bij de minste aanraking opengaat, ze haalt de noot eruit, lichtgroen gehuid-smeerde noot.

Raap niet alles op, zoek je niet rot en kijk niet onder alle bladeren en speur niet nog eens de hele boomomtrek af, laat enkelen liggen, want wie weet, op een keer zijn alle noten op en wie dan nog zin heeft gaat naar buiten en dan zou er geen noot meer te vinden zijn? Laat de enkelingen maar liggen, doe verder geen moeite; wat oneffen onder de voet is, laat dat daar en hoe van herfst ook doortrokken, de laatsten zullen smaken. Laat liggen de enkelen, raap gewoon wat voorhanden is en verder niet.

Drie manden vol heeft Lena gevuld, geel is het onder haar nagels en daar rondom, okergeel zijn haar vingertoppen. Het blijft zitten, al wast ze haar handen.

Tussentijd. Nog zijn de meeste bladeren aan de bomen, maar zo laag al staat de zon, reikt niet meer over de bomen heen om de schuurvoorkant te beschijnen zoals 's zomers, noch komt dwars door de winterbomen om dit plaatsje te verwarmen, kan alleen tussen twee bomen door Lena bereiken, maar de zon vervolgt zijn baan. Lena verplaatst zich mee.

Ze neemt kussen op en beker, want heeft de hele voorkant van de schuur nu gehad en loopt over het erf en gaat achter de schuur tegen de loods zitten, zuidzijde, zicht op haar groentelandje, blauwgroene ranke preien en mosgroene gekrulde boerenkool. Ogen dicht, zonbeschenen houten planken waartegen Lena's hoofd past, fris is de wind van opzij, maar verder is het warm genoeg tot er een dunne wolk voor de zon drijft - eensklaps herfst, Lena huivert maar dun is de wolk en ineens baadt het erf weer in licht, verwarmt haar gezicht. De tocht van opzij blijft, kilte strijkt langs haar armen.

Weer pakt ze kussen en beker en loopt, uit de wind wil ze zitten, dus achter de loods, maar daar is een kuil, daar moet de nieuwe opslagruimte komen.

Lena springt omlaag, gaat tegen de afgegraven wand zitten, beschut tegen de wind. In haar rug voelt ze brokkelige aarde. en op kaal geschraapte bodem liggen haar benen. Ze doet de laarzen uit en ze trekt de sokken uit, blote voeten zonbeschenen. Voeten op lege grond in de zon, leeg, behalve wat na het afgraven alweer ontkiemd is: dunne grassprietten en kleinste onkruiden - uit aarde gebroken. Ook zij staan in de zon: enkel groen op blote grond, nietig groen uit kale aarde.

Wie dan verlangt ergens op de wijde akkers te gaan liggen doet sokken en laarzen aan, staat op, slaat de trui om haar schouders, haalt een regenjas uit de schuur om onder zich te kunnen uitspreiden, begint te lopen.

Wit geveerde buizerd ziet haar en klapwiekt op, nog één. Lena staat stil, hurkt, gaat liggen om ze boven haar te zien cirkelen, zweven. Hun immense vleugels zijn sneeuwwit tegen poederwitte zaterdagmiddaglicht, ze drijven af. Lena staat op en vervolgt haar tocht.

Scheefstaande berm waaruit populieren groeien, omranding van akker van de boer die ze ver weg de tractor hoort besturen, de hele middag al vaag dit geluid en hoe had ze hier zo rustig durven zijn als ze hem niet ergens wist?

Ze gaat tegen een stam zitten, haalt pen en papier uit haar broekzak.

'Ik heb ineens iets bedacht en dat wil ik jou schrijven. Ik ben vandaag op het land, de boer van mijn groentelandje geholpen op zijn bonenakker en toen walnoten geraapt en verder niks gedaan, in de zon gezeten, eerst overal rondom de schuur en nu ben ik op de akkers, twintig hectare wijd is dit land en ik zit tegen een boom in de zon en ik vond het toch altijd zo raar, dat ik helemaal alleen wil zijn en ongestoord en onbespied, gefrustreerd vond ik mezelf en nu loop ik hier weer naar zulke plekken te zoeken en ineens is het goed, want buiten is het beeld van binnen: in mijzelf wil ik terechtkomen in zo een stille plek en naar zoiets mag ik zoeken, ik besepte het ineens en ik wil jou dit schrijven. Dag, mijn wangen staan pal naar de zon gericht en ze hebben zon opgeslagen, ik leg ze tegen jouw gezicht.'

Te rond is de stam achter haar rechte rug, Lena legt de regenjas languit op platgevallen gras en gaat liggen, maar dan ziet ze de landweg, te dichtbij nog, iemand kon daarover komen en haar zien, ze staat op.

Waar geen pad meer is, gaat ze dwars over de akker tot waar het grondgebied van de boer eindigt en dat van de buurman begint, verst verwijderde plek van schuren en boerderijen, waar uit de grond populier oprijst en ongestoorde plaats inneemt, hoog, wijduit, misvormd evenwel. Onder de kruin ligt de afgebliksemde top. Dicht tegen de stam groeit uitwaaierende vlier - ingekrompen bessen en geel blad en zichtbaar wordende takken; rondom de stam is dicht verend bed van gras, waarin Lena weet hoezeer haar rug past, ze spreidt de regenjas uit en gaat liggen. Scheef van opzij valt de zon. Lena draait haar gezicht naar het licht.

5

En de kille blik in zijn ogen dan en de bange stilte, die in de keuken hangt rondom die hem verwachten - nooit openlijk zou de moeder huilen, maar wel trillen haar lippen en hangen haar schouders nóg lager - en dan gaat met een ruk de deur open en ondervraagt de vader het kind - 'spreek hem niet tegen,' had de moeder nog gezegd - een klap, een snauw en kort en beheerst trekt hij de deur weer achter zich dicht...

Nog geen dag is Lena vrij, of de beelden stormen op haar af: je hebt je vader daar wel zo vredig tussen de koeien gezet, maar dit dan? Die boodschappen kunnen wachten, leg pen en papier ook maar neer, alles kan wachten. Blijf maar stil zitten, doe de ogen dicht.

Rondom de tafel maken jullie het huiswerk en dan blaast de koe klagerig en schreeuwt de vader en je hoort hoe zijn klomp tegen de koe terecht komt want de koe loeit harder. Na het melken komt vader de keuken binnen met nóg smallere lippen. Je beziet hem vanuit de ooghoeken, gaat gewoon verder met het huiswerk.

En hij dan op zijn beurt, hoe kon hij het aanhoren?

In het midden van haar vaders pannenkoek bakt de moeder altijd spek mee, de kinderen eten zonder en de strooppot gaat rond en de moeder schenkt thee en elke morgen hoort iedereen het: eerst gaan opa's voetstappen de ene kant op, naar de slaapkamer waar hij oma uit bed haalt en haar aankleedt en dan gaat de deur open en sleept hij zijn vrouw mee naar hun kamer, ganglang geschreeuw dat ze haar benen moet gebruiken maar die zijn verlamd.

Wolkenlaag omhult de aarde, maar er zitten scheuren in, grillige kieren zeilen voor de zon, die als volle maan zichtbaar wordt, als witgouden munt met scherpe omtrek, even. Buizerds zijn nu boven de stad, zwarte, Lena staat op van de bank en kijkt uit het zijraam. Onder flauwe hoek worden ze de cirkel ingedreven, kleine, toelopende, steeds hoger, smaller tot ze om zichzelf draaien, stilstand, zakken af tot waar ze opnieuw gedragen worden, cirkelen, vliegen de verte in, stippen, weg.

Nee, als ze eenmaal ouder is, het huis uit, schreeuwt haar vader nooit meer. Kortaf leest hij haar de les en ze spreekt hem niet tegen of doet dit met zo gewoon mogelijke stem zoals hij dit doet, vertelt haar vader wat hij horen wil, koopt voor z'n verjaardag haringen die hij graag lust en fotografeert hem met de paarden,

bekeek zijn dode lichaam een kort moment. Een paar dagen tevoren had ze hem nog gezien, het was op zijn verjaardag. Hij zat in de lage stoel en zij zat tegenover hem, op hoge stoel. Rondom hen was de familie. Per ongeluk zag ze zijn ogen op haar gericht: afkeurende, in een strak gezicht.

Langzaam trekt het wolkendek van rechts naar links door haar raam, felblauwe straal breekt door opening en beweegt mee, lasblauw is de straal en kaarsrecht en valt scheef over de hemel en dan recht omlaag, scheef naar de andere kant en is uit haar raam verdwenen.

Matras ligt op vloerkleed, deken ligt op de matras en daartussen is zij gaan liggen, nee, ga niet het huis uit, alles kan wachten, leid je niet af van hem want zo doemt hij steeds op, hij kan toch niet blijven opdoemen? kluisterdag, kloosterdag.

Duizenden wolkenstukjes met openingen-en-al drijven voor haar raam langs en even schijnt de zon binnen, flauw.

Ware hij vrij geweest, haar vader had zich in de nieuwe polder een plek gekozen, maar alle broers waren vertrokken, dus moest hij de ouderlijke boerderij voortzetten; zijn ouders in huis gedogen. Ware hij vrij geweest, hij was misschien gaan schilderen, altijd negens en tieners op rapport voor tekenen. Ware hij vrij geweest, misschien was hij gaan schrijven, maar hij moest werken, koeien melken en het land verzorgen en zij, zij is vrij.

Dunne grijze wolken drijven, dieper grijs drijft mee, troepje vogels speelt in lucht.

Zeldzame ogenblikken: 'Hier, breng de kan koffie en snee brood naar de kamp,' zegt de moeder en je brengt en hij onderbreekt het ploegen en op z'n zij ligt hij in de berm en leunt op de elleboog en is blij om wat je bracht.

'Kom mee,' en hij snijdt een takje van de vlierstruik en beklopt de bast met zijn zakmes en schuift in, schuift uit, snijdt in en hier: een fluitje.

Of zondagsmiddags. Je ouders komen uit bed en jullie zitten in de keuken, hebben stil gespeeld en je peilt je vaders gezicht en er is een leeg stukje papier en je vraagt: 'Vader, teken je ons een paard?'

Dichtgewolkte deken omhult aarde, dat de zon daarachter is valt slechts te bedenken.

Zeldzame ogenblikken van: je rent hem tegemoet als hij uit de kerk komt en hij stopt en tilt je op en zet je voorop de stang en fietst verder naar huis.

En je bent al ouder, het huis allang uit en komt een keer onverwachts, gaat door de deel deur naar binnen. De vader strooit hooi in de voerbak en ziet je ineens. Je betrapt hem op een blij gezicht, een moment, dan is het weer op de vlakte.

Op een kalme novembermiddag, zo vertelde je moeder, kwam hij de keuken binnen. Moeder schonk kokend water op de theeblaadjes en deed de deksel op de pot en zette het achterop de kachel te trekken, liet nieuw water in de ketel lopen. Vader zat aan tafel. Of ze hem die avond een pannenkoek wilde bakken, vroeg hij. 'Ja,' had ze gezegd en inwendig was ze blij, die ruzie was dus over van weken geleden toen ze 's morgens echt wou eten, hij was al laat en toen wou hij ook nog een pannenkoek, 'Nee, doe ik niet meer,' had ze toen gezegd en alles ging daarna z'n gewone gang, maar dát hing tussen hen in en nu was het weg, zuivere lucht. Ze liep de deel op naar het toilet en kwam terug in de keuken en over de kokosmatten lag de vader, dood nu.

6

In zijn land groeien dennen eindeloos hoog, kaarsrecht rijzen ze op uit de zwartgenaalde aarde en daar in de hoogte begint pas hun groen, dak van dichte waaiers donkergroen dat elk licht tegenhoudt, als stokjes eindigen de zijtakjes daaronder in het niet, waren eens naar alle zijden vanuit de stam ont-

sprongen en ook omkleed tot boven hen nieuwe takken groeiden en hen het licht benamen, naald voor naald ontviel hen, dunste zijnerven verdorden, lieten los en wat overbleef was elks begin, als grijze stokken bevolken ze nu het donker, staan dwars op de stam en kris kras naar alle kanten.

'Zonder jou ben ik in jouw land, geeft niet, ik heb een kruik (zie woordenboek) van huis meegebracht en gisteren in de vooravond al water op de kachel gekookt, kruik in zak gestopt en alvast in bed gelegd en vanmorgen was ze nog warm en hoe zou dit kunnen met een rubberzak vol kraanwater, maar wie heeft nog ketels met smalle tuiten? Ook hier dit oude huis niet, breeduit was de opening van de fluitketel waaruit het kokende water wilde borrelen en hoe kan men dan knoeiloos een kruik vullen? Eerst heb ik de kruikenzak afgedaan en opzij gelegd en toen de kruik gevuld en met een handdoek aangepakt, dop erop geschroefd en scheef boven de wasbak gehouden en de zak eromheen gewurmd. Ik had de kruik in het midden van de slaapzak gelegd, zodat ik in een behaaglijk bed stapte en vanmorgen was het water nog warm.

Eerste vriesnacht van dit jaar is in jouw land en nergens heb ik ooit zoveel sterren gezien en hoog over de aarde boog zich de melkweg, witte spikkel na witte spikkel kon ik onderscheiden, nee, in mijn land is nergens zo'n plek. Zo ver weg van steden (en van mensenstof). En de lucht zoveel dunner, niet dat het hier zo hoog is, maar elke glooiing ligt al boven de vlakke van mijn eigen land. Dag, ik ga broodjes halen. Iedereen slaapt nog.'

Lena gaat door het bos na deze eerste vorst, bladeren dwarrelen haar om de oren en waar het pad met beukenootjes bezaaid is, vliegen de kleinste vogeltjes op die het daar ontrafelden, de witte inhoud van de bast scheidden, ervan pikten, knoeiden; het knerpt onder Lena's laarzen.

In haar eigen land is het vlak, maar zijn land bestaat uit hellingen waaruit de dennen oprijzen, die zich nog langer en nog langer maken, want daarboven is het licht.

Gelijkelijk verdeeld is het licht in haar land, maar niet in het zijne: de zon moet al hoog staan voordat hij boven de helling uitkomt en de achterkant begint te beschijnen, de kant die zij bewandelt. De voorkant krijgt vroegste zon, maar daarvoor zijn weer andere hellingen waarover ook de zon moet klimmen en nog verder naar het oosten weer andere en hoe zit het dan met de aller allereerste helling? Wat een geluk voor de bomen die daar groeien en die baden in eerste zonnestrallen, alleen waar? waar is die helling? loop en loop en loop.

Hert heeft haar gehoord, Lena hem niet, ze ziet: het zweeft voor haar met een hoge boog over het pad,

de poten naar achteren, komt neer, raakt grond nauwelijks, zweeft verder, stammen staan stil, bosgrond is van bladeren en naalden vervuld en geeft mee, veert spitse hoeven terug, gladgeveld rendier zweeft, mijdt oprijzende staken van stammen, is verdwenen, Lena loopt door.

Achter de stammen licht een wit uitgeslagen weiland op, breeduit staat de berk in de volle zon en schreeuwt om Lena's aandacht, maar ze wendt haar blik af, ze verlangt naar volgend stukje dennenbos waaronder het aardedonker is - hooguit licht van eerste zon die kier ontdekt heeft: koele straal valt in dichtste bos, omarmt stukjes stam, doorsnijdt de dennen haarscherp en komt tegen grond tot stilstand, zet naald voor naald en blad voor blad in huiv'rig zilv'rig licht, - van aardedonker houdt ze en desnoods even dit ampere licht, maar dan weer duister, door niets beroerd en nog meer verlangt ze om niets meer tot zich door te laten dringen, om het in zich te laten en achter zich te laten, het te laten voor wat het is.

De pistolets heeft ze gekocht en Lena loopt terug met een papieren zak vol. In het dorp van zijn land zijn de bloemen afgedekt met lappen stof, oude kleedjes, tafellakens. Belapte vensterbanken ziet Lena en hier een bolle lap in de tuin en zo stellen ze in zijn land de bevrozing uit.

Helderblauwe boeren gaan uit melken en kippen scharrelen tussen de kalveren en hebben een weiland grote loopruimte, preien staan paars.

7

Bovenop zijn wreef heeft zich een eeltbult gevormd, laagje op laagje; huid raakte rand van de klomp, bij elke stap die haar vader zette.

In het bed van haar ouders blijven twee kuilen achter en van grofgeweven katoen zijn de kussenslopen en de wekker staat aan zijn kant op het nachtkastje.

Hij is nog slaperig, maar zou half door kunnen slapen, zo schemerig is het in de stal en opa voegt zich bij vader - broek en jasje in bleekgroen, vader heeft alles in blauw. Warm zijn de koeienlijven waartussen zij zitten en ritmisch klinken de stralen die de emmers vullen, millimeter voor millimeter maar dit gaat onder schuim verborgen en soms horen ze de deur van het voorhuis, een kind is opgestaan, 'Goeiemorgen,'

'Goeiemorgen,' antwoorden ze vanuit de stal.

Berini en gladgeschoren gezicht - dunne huid - en dikke driekwart winterjas met hoed als hij doordeeweeks naar de kerk gaat - begrafenis, kerkeradsvergadering - en nette platte pet voor alles wat niet met de kerk te maken heeft - veearts, melkfabriek, boekhouder en eenmaal thuis gaan de lange leren handschoenen uit en gaat de jas uit en in daags overhemd en blauwe broek komt vader het voorhuis uit en stapt in zijn klompen en pakt het jasje van de haak. En de overall dan? Alleen voor 's winters als extra laag? En dan geen jasje? Of wel? Onder de overall of er overheen?

Buiten stormt het en binnen zit Lena op bed, kussens in haar rug. Eenzaam ziet ze de vuilniszak op straat staan, hij glimt daar in het licht van de lantaarn en de wind neemt het gordijn mee naar binnen. Wind gaat door de wereld en bij toeval ontmoet een fractie wind haar open raam en is in de slaapkamer en kan niet verder, maalstroomt door slaapkamer, hangt, dooft. Windvlaag, schiet het door Lena heen, weet ineens wat 'vlaag' is: wat er eerst niet is en dan overal rondom. Huilend brengen de daklijsten de wind aan het licht. Donker buldert de wind en licht als kinderen klinken de blaadjes, hoe verdroogd al hangen ze aan de takken, ze tinkelen en ergens is een poes wakker en haar gemiauw wordt verstrooid.

Overnieuw.

Waar hun gezichten waren, zijn de kussens geplooid blijven liggen en zolang al hebben ze in dit bed gewoond, dat er kuilen zijn waarin hun heupen passen. Ongenadig schijnt de lamp over wat ze zojuist moesten verlaten, vader schiet de blauwe kakibroek aan en moeder stapt in de rok. Vader loopt de kamer door, de gang door en draait het licht aan op de deel, steekt zijn voeten in de klompen. Hij pakt het blauwe jasje van de haak en rammelt met stalen emmers en bussen, de koeien worden wakker, knipperen in het licht, komen stommelend overeind.

Moeder maakt in de keuken de kachel aan, strooit hooi uit boven de bak van de koeien en dan gaat ze naar de varkenshokken om de dieren te voeren. Als de kinderen nog klein zijn, gaat ze vervolgens naar binnen - 'naar binnen' wil zeggen: het woongedeelte binnen - roert beslag, kleedt kinderen aan, zet thee en bakt de pannenkoeken; opa helpt melken. (Als de kinderen groot zijn, is de opa tevens te oud geworden, moeder melkt mee. Ze heeft geen tijd meer om pannenkoeken te bakken. Men eet brood). Vader melkt dus altijd - met opa eerst, dan met moeder. Als er eenmaal een melkmachine is aangeschaft, kan hij het alleen. Hij melkt twee maal daags. De melk gaat naar de fabriek, karnemelk komt terug en boter en kaas.

Na het eten snijdt vader voor de koeien bieten - zelfgeteelde, met mest van eigen dieren en mensen. Naast bieten krijgen de dieren ingezuurde knollen, molenaarsbrokken en hooi. (De bieten zijn het eerste

op, dan het kuilvoer en als het hooi ook bijna op is, dan drentelen de koeien onrustig en loeien ze vaker. Dwars door de muren snuiven ze het voorjaar op en de oudste koeien - Grietje, twaalf jaar, Rina, tien jaar, Alma, elf - weten dat het bijna zover is, dat de staldeur open zal gaan, het touw zal worden ontknoopt. Onder hun hoeven beweegt eerst het erf en dan het weiland, met bokkensprongen begroeten ze het gras. Of herinneren ze zich niets, de oudste koeien?)

De vader gaat na het voeren naar buiten, spreidt mest uit over de aarde. (Ploegt haar open, egt haar dicht, doorrijt haar met zaad, hakt onkruid uit haar, oogst van haar - maait, delft op, plukt - en brengt met stortkar en paard hopen mest naar haar en spreidt die weer uit.)

Komt driemaal daags binnen om te eten (Morgeneten: pannenkoekenmelk is van de koeien, bakvet is van de slacht, ei van de kippen, meel en stroop van de kruidenier. Middageten: aardappels en groente van eigen grond, vlees van eigen dier en als er geen vlees is, is er karnemelkse saus: spekblokjes van de slacht, karnemelk van de fabriek, meel van de kruidenier. Karnemelk is bijna voor niks en dus houdt de moeder niet zoveel melk achter voor eigen gebruik, maar maakt ze de pap van karnemelk: karnemelk van de fabriek, meel van de kruidenier. Op zondag is er pudding: melk van de koeien, custard en maïzena en suiker van de kruidenier. Avondeten: brood en stroop en suiker van de kruidenier, boter en kaas van de fabriek, soms pannenkoeken en in de slachttijd altijd balkenbrij: kooksel van eigen dier, boekweitmeel van de kruidenier, bakvet van de slacht).

Na verloop van tijd komt de vader - stadse gewoonte - twee keer daags binnen voor koffie en thee. 's Avonds na het melken wast hij zich en kleedt zich om, gaat in zijn stoel zitten en leest. Tot half tien, dan maakt moeder hem koude cacao en als die op is, gaan ze naar bed.

8

'Kruinen worden dun en uit de grond komen lichtgroene sprietten, als een gek ontkiemen ze aan opengevallen gaten, hoe kaarsrecht komen ze uit de grond gegroeid, nieuw najaarsgras ziet haar kans schoon. Wacht, laat woordenboek maar zitten, ik teken het voor je. Wanneer zie ik je verschijnen? Dag.'

9

Wie na een korte middagslaap rechtop zit en naar opzij kijkt, ziet hem ineens, boom op ooghoogte.

Hoger dan haar ogen reikt hij, hoger nog dan de flat, Lena kijkt naar de esdoorn, ziet dwars doorheen. Geen dichte bladerbedekking meer, geen dicht groen meer waarachter ten hoogste vogels hoorbaar waren, bladerbuitenkant was daar te zien, uiteinden van boom, omtrek van bladeren, zo wás de boom, maar nu...

Wie langzaam wakker wordt uit middagslaap, rechtop is gaan zitten op de matras en bij toeval naar opzij kijkt, kijkt dwars doorheen half ontbladerde esdoorn, wist het niet, zit nooit hier in de achterkamer, had de boom nog bebladerd gedacht als in de zomer.

Vochtige esdoornstam glimt donker van de novembermist, zijtakken glimmen eveneens, ze omkransen, zie hoe sierlijk, ze ontspringen omhoog gericht en gaan dan horizontaal en richten hun uiteinde weer glooiend de lucht in. Schever en spitsen gaan de zijtakken nabij de top omhoog, maar wat dan als de top weer groeit, komen die vorige zijtakken dan vanzelf horizontaler te staan? Hoe kan een tak van richting veranderen? Gebieden de bladeren aan de takken zich te voegen? Bladeren vangen licht, gaan iets verstaan, sapstroom verschuift bedding, gevezel daarnaast doorstroomt, tak verandert van richting: horizontaal tot neerbuigend de onderste takken?

Overnieuw.

Wie huilt bij aanblik najaarsboom, zij neme pen en papier en vulle de tijd, schrijve over najaarsboom en plaatse haar op afstand. Te directe aanblik; wie ziet die huilt. Wie dan pen en papier neemt, weet niet wat er zou gebeuren als ze haar blik was blijven richten, noch weet ze waar ze ermee naar toe zou moeten. Glimmend geeft de boom zich bloot, dik en donkergroen staat stam rechtop. Zwarte takken vanuit alle richtingen en vanaf elke hoogte keren naar stam terug, elke tak draagt nog vlekken blad - restanten, vergeeld reeds, verdord. Naakte glimmende esdoorn, onmiskenbaar te voorschijn gekomen. Motregen en mist vullen balkonramen, op esdoorn na die zich aftekent evenals een enkel blad.

10

Ode aan de moeder.

(Op haar sterfdag, hoeveel jaren geleden? Voor de tweede keer is het vrijdag, op een dinsdag is ze overleden, acht jaar geleden nu?)

Wakker uit middagslaap, alleen in ruim huis - van leegheid ruim.

Alleen lichaam, door dekens verwarmd en gloeiende kruik, wordt wakker in witte middag. Witte hemel in ruim huis.

Rondom lichaam is huis met witte novemberhemel - aarzelend, stil, breekbaar. Winter nadert, ingehouden adem, kou, kaal. Nadert.

Licht dat hieraan vooraf gaat vult het huis, te midden waarvan dit lichaam wakker geworden is. Huis is leeg van kinderen, leeg van ouders.

Lichaam dat bij geen huisgenoot behoort, wordt wakker, huivert eerder dan dat het de wereld te lijf gaat, blijft nog wat liggen.

Lege witte kamer, lichaam onder deken.

Moment van niets - van wakker geworden en nog niet opgestaan - waarin altijd aanwezig wordt, zij, de moeder van dit lichaam.

Binnen dit lichaam beweegt de moeder.

Zij staat melk te koken. Zij stopt hout in de kachel. Zij opent het deurtje met de punt van de schort. Zij knoopt de zakdoek om haar hoofd. Zij stapt in de klompen. Zij voert de varkens.

(Ze was moeder in de tijd dat een moeder - godzijldank - nog geen vriendin van haar dochter hoefde te zijn.)

(Haar moeder is de ander.)

(Haar moeder is niemand, dan iemand die altijd daar is en eten op tafel zet en verder haar eigen werk heeft, het voeren van de varkens is het werk van de moeder en het rapen van de eieren en deze schoon te maken en het voeren van de kippen; ze helpt bij de oogst en verder is er de groente en het fruit, alles weckt zij voor de winter.)

(Nee, geen vriendin is de moeder, zij is de ander, zij is van de andere tijd, zij is de ouder, niets vraagt ze, zij begint geen gesprek onder vier ogen, hoeft niets te weten, overheert niets, laat zich niet in.)

(Geeft pepermuntje aan wie buikpijn heeft en wie verkouden is, krijgt een dubbeltje voor drop en voor wie ziek op bed ligt koopt ze enkele sinaasappels en wie ze ziet vermageren krijgt een bord havermout of: 'Hier,' ze heeft vroeg in de morgen een ei gekookt.)

(Voor het overige laat zij zich niet in)

(Wie met de moeder in de keuken is; ook dan mengt ze zich niet, ze zit aan haar kant van de tafel en breit of leest in wat ze op tafel heeft opengeslagen, houdt even haar vinger bij waar ze was als jij iets zegt of als haar iets te binnen schiet en dan leest ze weer verder.)

(Moeder in een tijd dat een moeder nog geen vriendin hoefde te zijn van de kinderen.)

Nochtans heeft ze zich in dit lichaam genesteld, is nabij, is rondom wie uit middagslaap wakker ligt, nog niet opstaat.

Breekbaar wit novemberlicht.

11

Zet overdadig haar vloerkleed in het licht, trekt zich van geen drempel iets aan, beschijnt het tapijt in de achterkamer, helverlichte uitnodiging om de matras in te leggen, leg neer en ga liggen en keer gezicht naar de zon, gekruiste armen onder het hoofd of neem een kussen en achter gesloten ogen is de zon oranje en dwars door dubbelglazig raam verwarmt hij gezicht. Novemberzon, lage zon, maakt muren licht, maakt plafond licht, maakt alles licht zelfs achter dichte ogen. Koken kan wachten.

Hoe zou hij er uitzien, hij die morgen weer komen zal, uit gindse richting komt hij, uit de richting van de zon. Neem de zonnebaan in gedachten en ongeveer vanuit het midden zal hij komen, alle kleding heeft Lena vandaag gepast, spiegel op de grond gezet om zichzelf languit te kunnen zien, hoe leeg het

tussen haar heupen was zag ze, hoe plat hing de riem.

Hoe leeg is het tussen haar ribben als ze ademt en hoe licht om haar hoofd. Ze brengt de arm voor de zon en voelt hoe het ineens tocht over gezicht, weg die arm en hoezeer is het licht achter dichte ogen, overdadig licht hangt in ganse kamer en overdekt daken van huizen en hangt in het luchtruim, helderblauwe lucht. Nooit herfst het zo lang als dit jaar, weken en weken al vallen de bladeren maar misschien heeft ze nog nooit zo opgelet. Vogel schicht voor zon en dan weer is haar gezicht in wittig licht, in bijna krachteloos licht maar het is nog warm, alleen moet Lena de matras verleggen, met een vaart zeilt de zon, is in nog geen half uur matrasbreed verschoven. Lena verschuift de matras.

Hoe zou hij er uit zien?

Hoe bestaat het, hele week geen zon, dichte wolken, mistige wereld en vandaag nog door geen vlekje tegengehouden, door een vliesje nog niet, door geen streepje. Ongehinderd wordt de wereld in licht gezet, haar huis, het rode vloerkleed, zodat verbaasd was wie binnen kwam en onmiddellijk matras pakte, neerlegde, ging liggen en warme wangen kreeg, hoe laag de zon ook is, hoe naar wit verkleurd wat in zomer nog van goud was en onaanzichtbaar.

Ze zal hem weer zien.

De zon stuit op zijmuur, verder kan de matras niet. Lena komt overeind, gaat zitten en legt hoofd naar opzij, laat rusten tegen lichte plek op de muur. Zon bereikt hoek van kozijn en verlaat de vloer, buiten daalt de zon, binnen klimt zijn licht langs de muur, juist nog haar hoofd in de zon die zich terugtrekt langs zijmuur. Lena staat op en vouwt matras tegen tafelpoot en gaat zitten, is nu dichterbij raam en op ooghoogte met zon, witte zon, krachteloze zon, geeft niet, wangen hebben uurlang zon opgeslagen en een keer moet ze opstaan en koken en bakken voor hem die morgen komt want morgen is er geen tijd, eerst moet ze dan naar haar werk en direct daarna is hij hier.

Dunne langgerekte uiteengevlokte wolkjes komen aangedreven uit het zuiden, uit welke richting anders, bomen immers buigen naar noord. Achter de flats is de zon verdwenen - nee, nog geen dunstgepenseeld sikkeltje, morgen misschien - witzilver is de lucht en waar het meeste wit is, moet zon zijn. Langzaamste hoek waaronder zon in deze tijd daalt, dunste uitgerekte vaalwitte wolk komt aangewiegd, zweeft boven bomen. Takken voor gindse flats zijn nog bebladerd en vangen de wind onophoudelijk,

komt één tak terug, andere is alweer weg, boom schommelt tegen witte lucht en zij, ze moet eens opstaan, deken opvouwen, matras in achterkamer leggen, kussen terug op de bank.

Schrijft hem nauw'lijks meer, vroeger dagelijks, wat weten ze tussentijds van elkaar? Maar was ze blind, uit duizend dubbelgangers zou ze hem herkennen, dunste zoen als hij binnenkomt en dan niets, woorden en dan stil, woorden, stil tot één van hen begint, vinger over gezicht of zachte lippen over wangen.

Wijd uiteengerekte wolkenlijn komt aangedreven, onderbroken lijn, lijn van dunste witte vogelloze vleugels, drijven naast elkaar naar het noorden, lijn van bijna niets in avondblauwe hemel, uiteengevallen lijn, valt nog steeds uiteen, valt gaandeweg uiteen tot vogelloze vleugeltjes. Vangen gouden licht. Heen en weer wiegende takken met bladeren, hoelang herfst het dit jaar? Ze moet nu echt opstaan, twee uren zijn minstens nodig, strakblauwe lucht nu en zwarte ordeloze ganzen juist als ze opkijkt, vliegen tegen de wind in.

Vingers of lippen en dan weer niets.

12

Omlaag gebogen gezicht afgedaald tot halverwege de matras waar zij zich verheft, haar midden omhoog buigt, twee zwevende punten zijn hun lichamen, wie volgt wie? Het gromt en vloeit en schettert en ontspringt uit haar, hij blijft. Ze is verbaasd, hij heeft immers allang uit haar gehoord, uit haar gedronken maar hij blijft, hij vertrekt niet bij het eerste teken, niet bij de volgende tekens die haar ontsnappen, blijft tot ze het niet meer weet: richt zij zich nog meer naar hem of kust hij haar spitsen, sneller, verblijft hij brederuit, ze weet het niet. Afzonderlijke wereld daar halverwege de matras en hier boven het dekbed is zij met haar hoofd, het is allang vergeten of de buikhelften samen moet trekken of loslaten, hij blijft.

Ontrolt condoom, komt in haar. Zijn mond – in vrije ruimte nu - gromt en steunt en vormt lange geluiden, rond gegrom, golvende kreten. Zij krijgt soms gromt.

Hij beweegt en bijt en grijpt en neemt haar mee in zijn val. Hij slaapt.

Boom is hij, die ligt met takken van armen, zachte huid-omklede boom. Takbegin geeft even mee en draagt dan haar hoofd, Lena ligt op haar zij, de rug naar hem gekeerd. Ze strekt haar armen over het laken en legt haar handen aan weerszijden van zijn hand. Donker is het buiten maar straatlantaarns branden en voor haar op het witte laken liggen drie takken van armen. Ze tilt haar hoofd op en legt haar lippen tegen zijn arm, binnenhuid van arm zoent ze zacht. Ze gaat weer liggen. Ze hoort hem slapen en lacht, in haar hoofd vormt zich de zin: slaapt met geluid zoals hij vrijt met geluid. Zij ligt op zijn schouder, wang tegen bovenarm en zijn hand tussen de hare, zij heeft geen slaap, ze heeft zin om niet te slapen.

Dat hij mooi licht had om hierheen te rijden, had ze gezegd.

'Nee, eerst niet, van deze kleine regen, hoe noem jij dat?'

'Motregen.'

'Motregen, tot Venlo. Daarna mooi.' Wel was het vroeg in de morgen in zijn land ook helder geweest, daarna niet meer.

Lena draait, ligt op haar rug en grinnikt, nee, ze vergat niet hem te vragen of hij al wilde eten, het eten was voorbereid, ze hoefde het maar in de oven te zetten, als hij bijna honger had moest hij het zeggen, dan zou ze de oven aansteken, nee, hij dacht nog niet aan eten.

Hij keert zich op zijn zij en neemt Lena's arm mee zodat ook zij draait.

'Vijf jaar geleden, tenminste,' had hij gezegd, dat het was of hij haar vijf jaar niet gezien had. Ze stonden nog, ze zaten nog niet op de bank, voeten rustten op de vloer en hij had zich naar haar gekeerd en rondom haar rug zijn armen gelegd, 'Vijf jaren, tenminste,' zei hij nog eens.

Op de bank wendde hij zich naar haar, nat als van plompverloren kinderzoenen werd het waar hij ging met zijn mond, hij nam stukje hals voor stukje tussen zijn lippen, onderzocht, ging verder over gezicht, alle tijd van de wereld, dit is het enige dat nú gebeurt, wie tref ik hier aan in de hoek van de bank? Stil was het van woorden en tussen de haren was haar gezicht bloot en hij ging omlaag tot het overhemd, ruime kraag rond haar nek en bovenste knoop open.

In het stadsdonker is een vingernagel lichter dan een vinger, breeduit laat ze die over zijn achterhoofd gaan: witte paadjes tussen waar de haren teruggevallen zijn en waar ze nog omhooggeduwd staan, hij slaapt en houdt haar ene arm vast en met haar andere hand maakt ze streepjes over zijn hoofd.

Ze eten middernacht.

Deksels-lenige kraaien en eksters landen op hoogste boomtoppen, gezwaai van staart, gefladder van vleugels en dan is het evenwicht gevonden, zwarte lege takken dragen vogels,
er waait een ijzige wind, de winter zet in,
eksters en kraaien staan tegen de wind in, takken zwiepen; trilling van vleugels, bijstelling van staart, hernieuwd evenwicht,
er waait de hele dag al een ijzige wind, de winter zet in,
één..., twee..., ja...krassen ze tegen elkaar en vallen tegenwinds omhoog, ruime luchtboog met scheve vleugels, ze vangen wind en keren weerom, landen op liefst allerbovenste top, scheefheid van lijf en gewiek van vleugels, staan stil, staartveren in één lange lijn, windvaan,
vanaf de vroege morgen waait er al een ijzige wind, de winter zet in,
moeder het was zo licht vandaag, smetteloos leeg waren de eiken, waar onder ik dagelijks ga, moeder het was zo licht vandaag, de winterhemel viel dwars door de bomen,
van de vroege morgen tot deze schemer waait er een ijzige wind, de winter is ingezet,
sikkel tekent het westen, de winter is ingezet, moeder het was zo licht vandaag.